

Daglig verksamhet och steget efter

Rapport från FoU-cirkel
Skriftserie 2016:5
Ingrid Runesson

Foto: Susanne Nilsson, C BY-SA 2.0, flickr.com/infomastern

Kommunförbundet Skåne

Daglig verksamhet och steget efter

Rapport från FoU-cirkel
Skriftserie 2016:5

© Författaren och Kommunförbundet Skåne, 2016

ISBN: 978-91-89661-68-4

Författare: Ingrid Runesson

Produktion: Magnus Gustafsson, Kommunförbundet Skåne

Tryck: Printhuset Electra AB, Malmö

Innehållsförteckning

Förord	5
Inledning och syfte	6
FoU-cirkel, gemensam kunskapsproduktion och begrepp	7
LSS, självbestämmande och delaktighet	9
Daglig verksamhet och viktiga aktörer	10
FoU-cirkel - Genomförande	13
Teman för diskussion	16
Rapporter från deltagarnas projekt	20
Övergång från daglig verksamhet till studier	21
Samverkan kring övergång från daglig verksamhet till Arbetsförmedlingen	23
Framtida utvecklingsarbete	28
”Ny” kunskap och avslutande reflektion	29
Frågor till utvecklingsarbete	30
Referenser	32

Förord

Inom ramen för den nationella satsningen på evidensbaserad praktik¹ inom funktionshinderområdet (EBP-projektet²) har flera delprojekt genomförts i Skåne sedan 2014. EBP-projektet riktar sig till verksamheter som bedrivs med stöd av LSS³ och SoL⁴ i kommunal, regional eller privat regi och brukarorganisationer. Det övergripande syftet för samtliga delprojekt har varit att öka brukarinflytande och självbestämmande för personer som lever med en funktionsnedsättning och mottar särskilt stöd, service och omsorg från samhället. En ambition har varit att också möjliggöra brukarmedverkan i olika delar av projekten. Förutom dessa delprojekt har även andra aktiviteter erbjudits personal och brukare inom denna sektor för att sprida information, ge ökad kunskap och göra det möjligt att knyta kontakter. Exempel på sådana aktiviteter är dialogkonferenser, nätverksträffar och utskick av månadsblad.

Ett av delprojekten har varit FoU-cirkeln ”Daglig verksamhet och steget efter” som genomförts under hösten 2014 och våren 2015. Syftet med detta delprojekt har varit att skapa och utveckla kunskap kring valmöjligheter för personer med funktionsnedsättning. Fokus var övergången från daglig verksamhet till öppna arbetsmarknaden och att utveckla verksamheten så att målgruppen kan nå, få och behålla ett arbete på öppna arbetsmarknaden.

Forskare och lektor Ingrid Runesson (Malmö högskola) har tillsammans med undertecknade haft uppdraget att leda cirkeln. Deltagare har varit personal från LSS-verksamheter, representanter från idéburna sektorn och brukare som själv är mottagare av stöd och service.

Lund juni 2016

RoseMarie Hejdedal
Utvecklingsledare

Greger Nyberg
Utvecklingsledare t o m 2014

Funktionshinderområdet,
Kommunförbundet Skåne

1 Evidensbaserad praktik = Evidensbaserad praktik kan definieras som en praktik baserad på en sammanvägning av brukarens erfarenheter, den professionelles expertis samt bästa tillgängliga vetenskapliga kunskap. Dessa tre delar ska samverka på ett öppet sätt. Vidare ska den kunskap man använder leda till god kvalitet och effektivitet. Det handlar även om ett förhållningsätt för ett ständigt och systematiskt lärande. Det behövs strukturer för att sprida, utveckla och systematisera dessa kunskaper.

2 EBP-projektet = mot en evidensbaserad praktik, finansierat med statliga medel genom Sveriges kommuner och landsting.

3 LSS Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (1993:387)

4 Socialtjänstlagen (2001:453)

Inledning och syfte

Denna rapport bygger på ett utvecklingsarbete som tagit sin utgångspunkt i en Forsknings- och Utvecklingscirkel (FoU-cirkel) i Kommunförbundet Skånes regi. Cirkeln ingick som ett delprojekt i en satsning på regionalt utvecklingsarbete inom verksamhetsområdet stöd till personer med funktionsnedsättning. Bakgrunden till satsningen var stöd till utveckling av evidensbaserad praktik inom socialtjänsten, med fokus på stödinsatser för personer med funktionsnedsättning och att initiera långsiktigt utvecklingsarbete. Mer om bakgrunden till satsningen finns att läsa i Kommunförbundets Skånes skriftserie 2016:3 (Egard 2016).

I det konkreta arbetet i cirkeln kom det övergripande syftet att bli att skapa och utveckla kunskap kring valmöjligheter för personer med funktionsnedsättning. Fokus var övergången från daglig verksamhet till öppna arbetsmarknaden och att utveckla verksamheten så att målgruppen kan nå, få och behålla ett arbete på öppna arbetsmarknaden.

Inledningsvis i denna rapport beskrivs FoU-cirkel som en användbar metod för gemensam kunskapsproduktion, samt också några använda begrepp i rapporten. Därefter riktas intresset mot ramen och bakgrunden för det sammanhang där daglig verksamhet bedrivs dvs. aktuell lagstiftning och funktionshinderpolitik, men också mot några för syftet viktiga aktörer såsom Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen. Sedan presenteras denna FoU-cirkel, utifrån upplägg och process. Därpå presenteras några teman och två texter från och om två av ”projekten” som har identifierats utifrån diskussionerna i cirkeln. Rapporten avslutas med en reflektion och frågor till eventuellt kommande utvecklingsarbete.

FoU-cirkel, gemensam kunskapsproduktion och begrepp

Att arbeta utifrån evidensbaserad praktik (EBP) inom socialtjänsten kräver i allmänhet kunskap från flera områden, eftersom det handlar om att göra en sammanvägning av brukarnas erfarenheter, de professionellas expertis och bästa tillgängliga kunskap (SOU 2008:18). Med brukare avses i detta sammanhang personer som har egna erfarenheter av funktionsnedsättning, samt att bruka välfärdstjänster.

I diskussionen kring evidensbaserad praktik diskuteras att verksamheten bör använda de ”bästa” metoderna och stå på vetenskaplig grund (SOU 2008:18). Det är dock inte självklart att vi vet eller kan ta reda på vilka som är de bästa metoderna (Börjesson 2010). Ett sätt att utveckla evidensbaserad praktik är att tillsammans bedriva forskningscirkel/FoU-cirkel. När brukare, personal och forskare tillsammans bedriver cirkel kan ny kunskap och ett gemensamt lärande uppstå. FoU-cirkeln erbjuder således ett aktivt lärande. I en cirkel kan personal, brukare och forskare tillsammans formulera, diskutera och undersöka frågor, samt utbyta erfarenheter utifrån ett lokalt sammanhang. Personal och brukare bidrar framförallt med erfarenhetsbaserad kunskap och forskaren bidrar med vetenskaplig kunskap kring vetenskapliga metoder, samt med kunskap från aktuell forskningsbaserad kunskap. Personalen och brukarna har ofta outnyttjad och inte alltid formulerad erfarenhetsbaserad kunskap (Svensson, Johnsson & Lannemets, 2008). När den erfarenhetsbaserade kunskapen blir synlig vid diskussioner i relation till den vetenskapligt producerade kunskapen så kan sannolikt dessa diskussioner bidra till att höja kvaliteten i arbetet inom funktionshinderområdet. Det handlar således om mötet mellan praktisk erfarenhet och vetenskaplig reflektion. En utgångspunkt för cirkeln har varit betoningen på deltagarnas delaktighet och på demokratiska arbetsformer dvs. att alla skall få möjlighet att komma till tals och bli lyssnade på. Förenklat skulle det kunna uttryckas som att skapa en reflekterande gemenskap (Schön 2001).

När det gäller att utveckla kunskap kring övergången från daglig verksamhet till arbetslivet, kan det behövas kunskap från många olika fält. Det handlar bl.a. om kunskap om att kunna se brukarens behov, önskemål och att företräda dessa. Annan grundläggande kunskap är kännedom om den lokala arbetsmarknaden och dess förhållanden, samt om de myndigheter som kan stödja en övergång från daglig verksamhet till arbetsmarknaden.

Centralt kan också vara att utveckla kunskap och förståelse för regelsystem och vilka möjligheter och hinder dessa medför. Givetvis var det inte möjligt att inhämta bredd och djup inom alla dessa kunskapsfält inom ramen för cirkeln. Däremot har cirkeln bidragit till ett gemensamt lärande och kunskapsproduktion genom att deltagarna har fått artikulera de svårigheter och möjligheter man möter i den egna kommunen och ta del av andras erfarenheter, samt att få dessa erfarenheter speglade av cirkelledaren/forskaren. Denna rapport och den anordnade spridningskonferensen i EBP-projektets regi bidrar förhoppningsvis i sin tur till att denna kunskapsproduktion sprids utanför forskningscirkeln⁵.

I denna rapport används begreppen ”brukare” och ”personal” som centrala begrepp. Att kategorisera människor som brukare kan ha både en negativ och positiv laddning. Det kan vara problematiskt eftersom det gör att personen inte blir synlig som människa utan bara som en kategori (se t.ex. Lalander 2012). Brukare som begrepp är dock i många sammanhang behäftat med en positiv framtoning. Detta gäller t.ex. inom delar av funktionshinderöreslen där ”brukarbegreppet” utgår ifrån delaktighet, inflytande och medbestämmande (Ratzka 2013). Således är brukarbegreppet ”laddat” med olika värderingar, men eftersom det är ett centralt begrepp i diskussioner om evidensbaserad praktik används detta begrepp också i denna rapport. I cirkeln har förutom enskilda brukare och representanter från idéburna sektorn ingått professionella från skilda kommunala verksamheter. De professionella hade olika yrkestitlar och positioner i verksamheterna, exempelvis chefer, tjänstemän och baspersonal. Många hade högskoleutbildning. I syfte att förenkla framställningen och läsandet av denna rapport benämns alla professionella förenklat som ”personal”.

5 Alla EBP-projektet inom funktionshinderområdet i Kommunförbundet Skånes regi presenterades vid en spridningskonferens ”Hur man skapar delaktighet?” hösten 2015. Vid konferensen deltog brukare, personal och forskare och forskningscirkeln presenterades vid ett ”bord” av några av deltagarna, samt med en övning kring sysselsättning/arbetets betydelse för människor.

LSS, självbestämmande och delaktighet

Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) har funnits sedan 1994 (SF 113: 387). Denna lag utformades utifrån funktionshinderpolitiska målsättningar och principer om bl.a. den enskildes rätt till självbestämmande, delaktighet och inflytande över sitt liv.

Andra utgångspunkter för lagstiftningen är att personer som omfattas av lagen skall ha möjlighet att uppnå det som benämns som goda levnadsvillkor och kunna leva livet ungefär som andra utan funktionsnedsättning. Detta innebär bl.a. att de skall ha möjlighet att utföra ett arbete eller annan sysselsättning. Lagen vänder sig till personer med omfattande funktionsnedsättningar och innefattar en rad olika insatser. Funktionshinderpolitiken bygger på ett miljörelativt sätt att betrakta funktionshinder, vilket betyder att det är barriärer i omgivningen som leder till att personer med funktionsnedsättning blir hindrade att delta i samhällslivet. Enligt detta synsätt är det således inte i första hand graden eller formen av funktionsnedsättning som avgör möjligheten för personen med funktionsnedsättning att delta i samhällslivet, utan vilka barriärer som finns i samhället. Om det finns barriärer/hinder i samhället för personer med funktionsnedsättning betyder det att samhället misslyckats med att skapa ett samhälle som är tillgängligt för alla.

Självbestämmande, inflytande och delaktighet är begrepp som användas flitigt inom funktionshinderområdet. Begreppen används ofta vardagligt och det saknas en allmänt vedertagen definition. I funktionshinderpolitiken är delaktighet ett av de viktigaste begreppen och en bärande princip för utformningen av detta politikområde. I detta sammanhang utgår delaktighet ifrån individens rätt till självbestämmande och inflytande över sitt liv. Med delaktighet avses t.ex. brukarnas möjlighet att ha makt i sitt liv och styra över det i vardagen. Delaktighet är en förutsättning för aktivt medborgarskap såväl på personlig- som strukturell- eller samhällelig nivå. Delaktighet i samhället bestäms således ytterst av omgivningens tillgänglighet (Gullacksen & Hejdedal 2014). Tillgänglighet kan handla om många aspekter och är inte bara fysisk tillgänglighet. En viktig förutsättning för att skapa tillgänglighet är det stöd och förståelse som personen möter, samt om omgivningen är inkluderande eller inte.

Att ha ett lönearbete upplevs av många som ett kvitto på att man är delaktig inte bara i arbetslivet, utan också i samhällslivet i stort. Det innebär att personer kan uppleva det som positivt att få en anställning istället för att vara på daglig verksamhet (se t.ex. Attention KFV-regionen & Projektet Tillväxten, 2016). Ur delaktighetsperspektiv kan det därför finnas personer som föredrar individuell placering på en ”vanlig” arbetsplats istället för att vara på daglig verksamhet.

Om vi återvänder till frågan om brukarinflytande och delaktighet i sin egen livssituation så har den haft en stark utveckling under senare år som framgår genom statliga utredningar och exempelvis i form av kunskapsstöd (se den s.k. bemötandeutredningen SOU 1998:48 m fl., prop.1999/2000: 79, Socialstyrelsen 2014).

Daglig verksamhet och viktiga aktörer

Den som har en utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd, eller en förvärvad hjärnskada i vuxen ålder kan ha rätt till insatsen daglig verksamhet. Daglig verksamhet är en av tio insatser inom LSS, det är också de insatser som flest personer har. 2012 var det 32 000 personer som beviljats insatsen, det berör således en stor grupp människor, som ständigt ökar (Socialstyrelsen, 2016). Det är också den insats som ökat mest sedan LSS-lagen infördes. Fler och fler ungdomar skrivs direkt in i daglig verksamhet efter gymnasiet istället för att bli föremål för åtgärder på arbetsförmedlingen. Det gäller framförallt ungdomar som gått i särskolegymnasium, men också ungdomar som gått i det ”allmänna” ungdomsgymnasiet. För att ha rätt till daglig verksamhet ska man dessutom vara i yrkesverksam ålder, inte förvärvsarbeta eller utbilda sig. Den dagliga verksamheten ska utformas utifrån den enskildes förutsättningar, behov och intressen. Arbetsuppgifter och personalstöd skall således anpassas utifrån den enskildes förmåga och intresse. Begäran om daglig verksamhet ställs till kommunens biståndshandläggare och görs enligt LSS-lagen.

Daglig verksamhet är av tradition ofta organiserad som gruppverksamheter i speciellt utformade lokaler för detta. Detta bygger bl.a. på sedvänjor från de tidigare stora institutionerna. Under senare år har många kommuner utvecklat andra former av aktiviteter inom de dagliga verksamheternas regi. Det kan exempelvis handla om utflyttad gruppverksamhet och individuell placering, som är på exempelvis privata företag, offentlig verksamhet och i den idéburna sektorn.

Några kommuner valde dock redan i samband med LSS-reformens genomförande att satsa på att utveckla daglig verksamhet utanför kommunens speciella lokaler. Ett exempel är Östersund som satsade på utlokaliserad gruppverksamhet och individuella placeringar runt om hos företag och offentliga arbetsgivare i staden. Under flera år var denna verksamhet tämligen unik. Många andra kommuner har under senare år arbetet mer aktivt med individuella placeringar. Det gäller exempelvis Trelleborg som hade personal både från daglig verksamhet och från Arbetsförmedlingen som medverkade i FoU-cirkeln, som denna rapport bygger på.

Den som beviljats insatsen daglig verksamhet och utför arbetsuppgifter inom en daglig verksamhet får ingen ”vanlig” lön. De flesta har sin försörjning på annat sätt, till exempel genom pensionsförmåner från Försäkringskassan. När man arbetar på daglig verksamhet får man däremot i de flesta kommuner en liten ersättning varje månad, en så kallad habiliteringsersättning. Ersättningsnivåerna kan skilja sig åt mellan olika kommuner. Att bedriva daglig verksamhet är noggrant reglerat enligt lag och bedrivs i de flesta fall fortfarande i kommunal regi även om en del kommuner har låtit en del av verksamheten övergå till enskild regi enligt lagen om offentlig upphandling.

Socialstyrelsen har framhållit att det övergripande målet med daglig verksamhet är att personerna på sikt skall få möjlighet att få en anställning på öppna arbetsmarknaden (Socialstyrelsen, 2008). Ett steg mot detta mål kan vara att det sker en enskild placering och att personen som är inskriven i daglig verksamhet är placerad som ”praktikant” eller i någon annan form på en ”vanlig” arbetsplats. Förhoppningen med denna placering är att personen skall förberedas för arbetslivet och så småningom få en löneanställning med eller utan subventionerat lönestöd.

Det finns begränsad vetenskaplig kunskap om hur daglig verksamhet bör fungera för att kunna stödja övergången till arbetslivet. Det finns dock kommuner som kan bidra med praktiska exempel på hur det kan gå till (Handikappförbunden, 2014). En rad myndigheter och organisationer kan ha stor betydelse för möjligheten för personen att kunna gå från daglig verksamhet till arbetslivet. Det kan exempelvis vara; Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, Habiliteringsverksamheter, Hjälpmedelsverksamhet, samt Särskolas gymnasiet och andra utbildningsanordnare. Här presenteras Arbetsförmedlingens och Försäkringskassans uppdrag i relation till, övergång från daglig verksamhet till arbetslivet.

Dessa två myndigheter kan ha avgörande betydelse för hur denna övergång sker och hur brukarnas valmöjligheter tillgodoses.

Arbetsförmedlingens uppdrag idag är att stödja personer som befinner sig långt ifrån arbetslivet och speciellt uttalat gäller det personer med funktionsnedsättning och nedsatt arbetsförmåga, för att de skall nå, få och behålla ett arbete. De har också ett speciellt uppdrag för unga personer som har beviljats aktivitetsersättning, av Försäkringskassan. För att få och behålla aktivitetsersättningen skall man vara under 30 år⁶. Arbetsförmedlingens särskilda ansvar gäller både att underlätta övergången från skola till arbetsliv, samt att samverka med Försäkringskassan och dagliga verksamheter enligt LSS för att dessa ungdomar lättare skall få ett lönearbete. I uppdraget ingår också att det på Arbetsförmedlingen skall finnas särskilt utsedda tjänstemän med kunskaper kring arbetslivsriktad rehabilitering som samverkar med skola, Försäkringskassa och daglig verksamhet.

Försäkringskassan har ett ansvar för att samordna åtgärder för personer som har beviljats sjukersättning eller aktivitetsersättning så att dessa kan återgå i arbete⁷. När det gäller personer som beviljats daglig verksamhet enligt LSS, så har flera av dem inte varit i arbetslivet. En annan uppgift som Försäkringskassan har är att undersöka om personen som beviljats aktivitetsersättning behöver någon aktivitet i syfte att öka arbetsförmågan. Daglig verksamhet kan vara en sådan aktivitet. Men, det kan hända att daglig verksamhet inte är tillräckligt för att öka arbetsförmågan utan det kan behövas praktisk yrkesorientering (PRAO) eller praktik. En individuell placering inom daglig verksamhet kan ibland var steget före praktik, i andra fall blir det praktik direkt istället. Inför varje ny aktivitet bör Försäkringskassan göra upp en plan med den unge som har aktivitetsersättning, om innehållet i aktiviteten och uppföljningen av denna.

6 Aktivitetsersättning – kan beviljas av Försäkringskassan till personer (19-29 år) med nedsatt arbetsförmåga om minst en fjärdedel under minst ett år. Det går att få hel, tre fjärdedels, halv eller en fjärdedels aktivitetsersättning. Ersättningen beviljas för minst 12 och maximalt 36 månader.

7 Sjukersättning – kan beviljas personer (30-64 år) om arbetsförmågan är stadigvarande nedsatt. Arbetsförmågan skall vara nedsatt med minst en fjärdedel. Det går att få hel, tre fjärdedels, halv eller en fjärdedels aktivitetsersättning.

FoU-cirkel - Genomförande

Förslaget på ämne och inledande syfte med FoU-cirkeln och andra satsningar inom det regionala utvecklingsarbetet i Kommunförbundet Skånes regi vaskades fram genom sonderande ”dialogmöten” under hösten 2013 med företrädare för framförallt kommunala verksamheter och från brukarorganisationer, under ledning av projektledare och forskningsledare för EPB-satsningen, Kommunförbundet Skåne. Det inledande syftet med cirkeln var att ”skapa valmöjligheter för personer med funktionsnedsättning”, med utgångspunkt från övergången från daglig verksamhet till den öppna arbetsmarknaden. Forskare och lektor Ingrid Runesson (Malmö högskola) fick tillsammans med projektledare Greger Nyberg (Kommunförbundet Skåne) uppdraget att leda cirkeln. Sedermera övertogs projektledarrollen av RoseMarie Hejdedal som också blev cirkelledare.

En inbjudan skickade ut till de skånska kommunerna och initialt var intresset för cirkeln stort och det planerades för två cirklar med från början totalt cirka 21 deltagare, fördelade på två grupper. De som anmälde sig till cirklarna var inte samma personer som deltagit i de sonderande mötena. Vid ett första gemensamt möte för de som anmält sig till forskningscirkeln framkom att deltagarna hade olika förväntningar med sig på vad och hur de önskade arbeta inom cirkelns ram. I cirkeln utgick vi från en demokratisk arbetsform där vi strävade efter att ta tillvara deltagarna egna idéer om vad de ville använda cirkeln till med fokus på övergången från daglig verksamhet till öppna arbetsmarknaden. De fick således initialt beskriva med vilken fråga de vill arbeta med i FoU-cirkeln.

Några av deltagarna hade redan en färdig idé och andra hade inte påbörjat denna tankeprocess exempelvis för att det framförallt var chefen som önskade att de skulle delta. I det senare fallet föreföll det som att chefen inte hade berättat om målet med cirkeln. Förutsättningen hos deltagarna att påbörja arbetet i cirkeln var således extremt olika. Det framstod som näst intill omöjligt att alla deltagare tillsammans skulle formulerat en gemensam idé/fråga som vi alla tillsammans kunde arbeta med i cirkel-formen. Målet blev istället att försöka skapa en gemensam kunskapsbas utifrån deltagarnas egna intressen och de frågor de önskade arbeta med. I syfte att påbörja arbetet med att skapa en gemensam kunskapsbas fick alla deltagarna i uppgift från den första

träffen att till nästkommande gång läsa projektrapporten ”Rätt stöd till arbete” en rapport från ett projekt som drivits av Handikappförbunden (2014). Rapporten rätt stöd till arbete bygger på intervjuer med personer med funktionsnedsättningar i fem olika kommuner. Dessa kommuner ansågs av Sveriges kommuner och landstingsförbund (SKL) vara föregångare i att arbete med stödjande personer som varit exkluderade från arbetslivet. Intervjupersonerna i projektet hade det gemensamt att de befunnit sig långt ifrån arbetsmarknaden på t.ex. daglig verksamhet eller arbetsmarknadsenheter, men var vid intervjutillfället på väg mot arbetsmarknaden eller hade redan fått en anställning. En av cirkelledarna (forskaren) deltog i intervjuerna/gruppsamtalen och kunde på så sätt levandegöra det som fanns redovisat i rapporten. Gemensamt för de intervjuade var att även om de inte alltid var helt nöjda med sin arbetssituation så uppskattade de på olika sätt att vara i det ordinarie arbetslivet.

I FoU-cirkeln utgick vi således från Handikappförbundets rapport och den diskussion som den väckte. Frågor som berördes var exempelvis möjlighet för brukarna att styra i sin vardag, att välja sysselsättning och väg mot arbetslivet. Med utgångspunkt från denna diskussion fick alla deltagarna i FoU-cirkeln redogöra för sina olika idéer om vad de vill använda cirkeln till. Gemensamt formulerade vi tillsammans sju olika frågeställningar och ”småprojekt”. Vi valde att använda begreppet ”projekt” även om alla frågeställningar inte var projekt i klassisk mening dvs. ett större arbete som skall leda till ett bestämt mål. Vi valde således att ha en bredd i de projekt som inkluderades i cirkeln med utgångspunkt från deltagarnas idéer och intresseområde. En avgränsning var dock att projektet på något sätt skulle beröra daglig verksamhet och steget där efter. I dessa projekt fanns med representanter från kommuner (Trelleborg, Eslöv, Ystad, Kristianstad och Tomelilla), från Arbetsförmedlingen (Trelleborg) och frivilligorganisationer (Värnet).

Vi planerade för sex träffar i två olika grupper. Några av de ursprungliga deltagarna fullföljde inte cirkeln, på grund av ändrade förhållanden som; sökt annat arbete, ändrade arbetsuppgifter, hög arbetsbelastning och föräldraledighet. Vi valde då att efter ungefär halva tiden endast ha en grupp. De deltagare och projekt som var kvar då cirkeln avslutades var; ”Utveckla samverkan kring övergång mellan Daglig verksamhet och Arbetsförmedlingen”, ”Övergång från daglig verksamhet till studier”, ”Delaktighet i boende – väg till självständighet och att gå vidare” och ”Frivilligsektorns bidrag till självständighet, föreningsdrivna arbetsplatser”.

De enskilda ”projekten” hade hunnit olika långt när cirkeln avslutades och alla deltagarna hade inte möjlighet att arbeta vidare med sina ursprungliga idéer, och redovisas därför inte här. De gemensamma diskussionerna har dock sammanställts till ett antal teman som redovisas senare i rapporten, medan texter från två av projekten redovisas enskilt. Ett av projekten, som arbetat med att utveckla rutiner för övergången mellan Daglig verksamhet och Arbetsförmedlingen i syfte att öka tryggheten för brukarna, presenteras i slutet av denna rapport. Denna modell kan användas i andra kommuner och på så sätt bidra till självständighet och en trygg övergång mellan Daglig verksamhet och Arbetsförmedlingen även där. I rapporten presenteras också en anonymiserad fallbeskrivning som varit en del av projektet ”Övergång från daglig verksamhet till studier”.

Att bedriva och försöka fullfölja FoU-cirkeln på det sätt som den kom att utformas innebar både för- och nackdelar. Exempelvis innebar det både vinster och svårigheter att vi arbetade med flera olika frågor och teman i cirkeln. På ett sätt blev det en bredare gemensam kunskapsproduktion. Å andra sidan kunde vi inte fördjupa en enskild fråga. En svårighet som vi brottades med i FoU-cirkeln var att deltagarantalet förändrades eftersom flera inte kunde fullfölja cirkeln. Det gjorde att de två cirkelarna slogs samman till en och på så sätt tappade vi fart i de enskilda projekten eftersom vi fick börja om med att presentera var och ens projekt i den nya gemensamma gruppen.

Deltagarna hade vidare olika möjligheter att närvara vid träffarna och vi var sällan samma personer vid de olika träffarna. Det inträffade ibland akuta situationer i verksamheten, när det var inbokade cirkelträffar, och då fanns det inte vikarier att tillgå. Världen runt om bidrog till att inverka på deltagarnas möjlighet att komma på träffarna exempelvis påverkade flyktingströmmarna under hösten 2015 några deltagares möjlighet att delta. Andra dilemman som uppenbarade sig under cirkelns gång var att chefen vill mer eller mindre än medarbetarna. Flera av deltagarna gavs inte förutsättningar att arbeta med sina projekt emellan träffarna. Under tiden cirkeln pågick så hade några chefer dessutom slutat och nya hade tillkommit. Förutsättningarna för att genomföra projekten såg således extremt olika ut. Några av deltagarna var flera från samma arbetsplats eller stad och andra var ensamma.

Teman för diskussion

I de gemensamma diskussionerna kring de olika projekten och frågorna har några teman varit i fokus. Det är exempelvis följande teman: ”Delaktighet och självständighet”, ”Systemet och omgivningen försvårar”, ”Samverkan” och ”Frivilligsektorns bidrag”.

Delaktighet och självständighet

Cirkeln har haft som utgångspunkt att skapa kunskap kring valmöjligheter för personer med funktionsnedsättning utifrån deras egna önskemål och behov, vid övergången mellan daglig verksamhet och arbetslivet. Det har varit en strävan att få personer med egna funktionedsättningar och erfarenhet av daglig verksamhet att delta i cirkelarna. Detta har bara lyckats på så sätt att det fanns deltagare från den idéburna sektorn som hade erfarenhet av att vara på daglig verksamhet.

En strävan i diskussionerna har dock varit att utgå ifrån ett brukarperspektiv och vad deltagarna i daglig verksamhet framfört för synpunkter.

I diskussionerna har representanter från de olika kommunerna gett exempel på hur de med framgång arbetat med en ökad delaktighet för personer i daglig verksamhet, men också exempel på när det inte fungerat som de önskat. Ett gott exempel är den strävan som finns på flera dagliga verksamheter, att brukarna genom aktivt deltagande i vardagen skall få ökat självförtroende och växa som individer. Ett sätt att öka delaktigheten är att använda sig av en modell som inspirerats av Shiers delaktighetssteg i fem steg. De fem stegen är förenklat; 1, bli lyssnad till; 2, få stöd att uttrycka sina åsikter; 3, åsikter och synpunkter beaktas; 4, medverka i beslutsfattande; och 5, delad makt och ansvar i beslutsfattandet. Personalen kan då se var på stegen brukaren befinner sig i arbetet på den dagliga verksamheten och ha som mål att den enskilde brukarens delaktighet skall bli större. I daglig verksamhet i Trelleborg har man infört ett system där deltagarna kan söka sina arbetsuppgifter på samma sätt som man söker en anställning, via en blankett. Det är ett sätt att öka brukarnas delaktighet. Brukarna får också vara med vid anställningsintervjuer av personal. En grupp brukare arbetar med utåtriktad information och här deltar både personer som är ”högfungerande” och personer som har ett omfattande stödbehov. Brukarna i denna informationsgrupp har med stöd av personal och varandra växt oavsett vilket stödbehov de haft från början och har informerat om sin verksamhet både för politiker och tänkbara arbetsgivare.

Att brukare ska kunna ha sin dagliga verksamhet i form av en individuell placering, arbetar flera av kommunerna aktivt med. Att få en individuell placering kan liknas vid en form av praktik, där man har möjlighet att utvecklas och lära sig de arbetsuppgifter som är aktuella på just den ”tjänsten”. Det kan sedan förhoppningsvis leda till att man bedöms ha en arbetsförmåga och kan få en anställning alternativt flytta över till Arbetsförmedlingen. Detta är dock processer som kan ta tid och det är nödvändigt att denna process sker i små steg med utgångspunkt ifrån att brukare är redo. En individuell placering kan således i bästa fall leda till ökad delaktighet i arbetslivet.

Mindre bra exempel på brukarnas möjlighet till självbestämmande och delaktighet i vardagen är att det finns kommuner där boendepersonalen bestämmer att brukarna skall ha semester från daglig verksamhet vissa veckor, trots att brukarna inte vill detta och den dagliga verksamheten inte är stängd. Personal från denna kommun fick goda argument med sig för att försöka förändra på detta synsätt.

Systemet och omgivningen försvårar

I cirkeln framkom på olika sätt att systemet och omgivningen kan försvåra för brukaren att övergå från daglig verksamhet till arbetslivet. Hela den svenska välfärdsmodellen bygger på att människor kategoriseras efter olika behov av stöd och rättigheter som individen har eller inte har. Tillhör personen personkrets 1 eller 2 i LSS-lagstiftningen så har personen rätt till daglig verksamhet. Vanligen har brukaren på daglig verksamhet sjukersättning eller aktivitetsersättning från Försäkringskassan. Det betyder i ”normalfallet” att denna person inte kan vara arbetssökanden och t.ex. få stöd av en SIUS-konsulent på Arbetsförmedlingen. Har personen fått en anställning kan dock sjukersättningen vara vilande. Men, hur få man en anställning utan att ha fått stöd från Arbetsförmedlingen? Om personen fått en anställning får personen inte behålla sitt kommunala bostadsbidrag, vilket kan innebära att personens får svårighet att betala hyra i sin dyra LSS-bostad. Det finns således en rad faktorer som påverkas när en person går från ett försörjningssystem till annat. För att brukaren inte skall hamna i helt omöjliga situationer, vid övergång mellan daglig verksamhet och till att vara arbetssökanden hos Arbetsförmedlingen, är det således nödvändigt med ett fördjupat samarbete mellan daglig verksamhet, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan. Som nämnts tidigare har numera både Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan uppdrag att arbeta mot och för målgruppen på daglig verksamhet.

Det finns alltså en rad faktorer som är inbyggda i vårt välfärdssystem som försvårar övergången mellan exempelvis daglig verksamhet och arbetslivet. Detta känner ofta anhöriga och goda män till. De är därför ibland tveksamma till att stödja en utveckling mot arbetslivet. Om personen inte kan fullfölja sina åtaganden gentemot Arbetsförmedlingen finns risk för utskrivning från Arbetsförmedlingen. Då är det inte självklart att man får stöd att igen ansöka om daglig verksamhet. Individen själv kan också vara tveksam att lämna den trygga och invanda miljön på daglig verksamhet. Det kan vara tryggt och välbekant på den dagliga verksamheten.

Samverkan

Samverkan och bristen på samverkan var ett annat återkommande tema i diskussionerna i FoU-cirkeln. Välfärdsstaten blir allt mer fragmenterad och specialiserad, samtidigt pågår en ständig jakt på effektivisering av myndigheternas/verksamheternas interna arbete. Det gör att alla verksamheter tvingas att renodla sitt uppdrag, vilket inte underlättar övergången mellan olika välfärdssystem. Vid övergången från daglig verksamhet till Arbetsförmedlingen, och i förlängningen till lönarbete är det nödvändigt med samverkan mellan en rad myndigheter om inte brukaren skall ”falla mellan stolarna”. I de flesta kommuner finns det uppbyggda samverkansforum mellan exempelvis kommunen, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och sjukvården. I cirkelarna framkom att daglig verksamhet inte alltid ingår i dessa samverkansforum. Andra lämpliga samverkanspartners i övergången mellan daglig verksamhet och arbetslivet är habiliteringsverksamheter, hjälpmedelsverksamheter och särgymnasium.

Ibland bygger samverkansstrukturen på enskilda tjänstemän och kan då falla om dessa tjänstemän slutar sin anställning. Socialstyrelsen (2010) betonar att för samverkan skall kunna ske på ett positivt sätt runt den enskilde personen så krävs det att cheferna på ledningsnivå i de olika organisationerna utvecklat rutiner för hur detta skall ske. I cirkeln blev det tydligt att så inte alltid sker utan det är betydligt längre ner i organisationen som rutiner försöker utvecklas. Det framkom också i cirkeln att stor personalomsättning kan försvåra uppbygganden av kompetens kring funktionsnedsättning, vilket kan vara nödvändigt för att tillgodose brukarnas delaktighet i processerna kring övergång mellan daglig verksamhet och arbetslivet.

Samverkan mellan olika verksamheter inom en myndighet kan också vara nödvändigt för att kunna stödja brukarnas övergång mot arbetslivet. I cirkelarna kom framförallt upp om svårigheter i samarbetet mellan boendet och daglig verksamhet. Vad som inte kom upp var den kommunala arbetsmarknadsenheten som skulle kunna vara ett stöd i att hitta individuella placeringar och också i förlängningen ett arbete. I andra delar av landet finns exempel på denna form av samarbeten (Handikappförbunden, 2014).

Frivilligsektorns bidrag

I cirkeln gavs flera exempel på hur frivilligsektorn och de idéburna organisationerna kan stödja brukarna att utveckla sin förmåga till delaktighet i samhällslivet. Ett sätt är olika former av kamratstödande verksamhet, där individerna kan utveckla personlig kompetens inom en rad områden. Denna utveckling av kunskaper, kan sedan komma till nytta i processer som avser övergången från daglig verksamhet till arbetslivet. Frivilligsektorn kan också stödja sina medlemmar att hitta vägar till möjliga lösningar i en alltmer specialiserad välfärdsstat där det kan finnas svårigheter att vara delaktig och få sina rättigheter tillgodosedda.

I några kommuner arbetar daglig verksamhet aktivt med de idéburna föreningarna medan andra kommuner inte arbetar lika aktivt med detta. Här finns troligen möjlighet till utveckling. Det finns också tankar kring att utveckla föreningsdrivna arbetsplatser för att stödja övergången mot lönearbete.

Rapporter från deltagarnas projekt

Här följer två exempel med texter som har sin utgångspunkt i de två projekten ”Övergång från daglig verksamhet till studier” och ”Samverkan kring övergång från daglig verksamhet till Arbetsförmedlingen”.

Övergång från daglig verksamhet till studier

En av deltagarna i FoU-cirkeln (som jag här valt att benämna Lisa) arbetar som arbetskonsulent och hon arbetar bl.a. med att utveckla rutiner och möjligheter för övergången från daglig verksamhet till studier. Lisa valde att ha just denna övergång som fokus för sitt ”projekt” i cirkeln. Tanken med detta fokus är att studier kan vara en etapp på vägen mellan daglig verksamhet och lönearbete. Det visade sig att dessa övergångar inte är enkla att genomföra och i detta arbete stötte Lisa på en rad problem. I syfte att illustrera dessa svårigheter skrev Lisa en anonymiserad fallbeskrivning på så sätt att personen inte skall kännas igen. Av samma syfte har jag valt att även anonymisera deltagaren och hennes arbetsplats.

”Matilda är i 25-årsåldern, och bor i ett LSS-boende i centrala Karlstad. Hon har en CP-skada som innebär att hon är rullstolsburen, och hon har dessutom en lätt utvecklingsstörning.

Matilda har sin sysselsättning inom daglig verksamhet i Karlstad. Hon har en individuell placering på en fritidsgård, där hon hjälper fritidsledarna med lite av varje. Hon spelar biljard med ungdomarna, lyssnar på och diskuterar musik tillsammans med ungdomarna osv. Matilda trivs bra i denna, emellanåt bullriga och stökiga miljö. Hennes stora intresse vid sidan av sysselsättningen på fritidsgården, är musik och fysisk träning. Hon smälter bra in i miljön på fritidsgården, och börjar fundera på att bli fritidsledare. Det stora problemet är att hon gått i särskola. Hon har gått ut gymnasiesärskolan och under sista året där, fick hon veta att efter gymnasiesärskolan är det stopp! Hon kommer inte längre!

Vid ett av våra möten uttrycker Matilda en ilska och frustration över den situation som hon befinner sig i. Hon vill utbilda sig till fritidsledare, men har inga avgångsbetyg som ger henne tillträde till fritidsledarutbildningen! Men något som tack och lov är kännetecknande för Matilda, är att hon har en otrolig vilja. Hon ser möjligheter där andra ser hinder!

Vi diskuterar hur hon skall kunna lösa denna situation. Enda möjligheten är att Matilda läser in gymnasiekompetens så att hon kan söka in till fritidsledarlinjen. Vi bokar in oss för ett möte hos rektorn och en av huvudlärarna på en folkhögskola, och får då veta att Matilda förmodligen

först måste läsa in grundskolan innan hon kan fortsätta på gymnasienivå, eftersom grundsärskolans utbildning inte alls går att jämföra med den som man får i vanlig grundskola. Den ligger på en mycket lägre nivå! Den här informationen måste smältas, och vi vänder och vrider på all information vi fått. Vi diskuterar vad som händer om Matilda upptäcker att studierna blir för svåra, att det är väldigt lång väg att gå, och att det dröjer flera år in Matilda kan skicka in sin ansökan till Fritidsledarlinjen. Men att ge upp är inte Matildas melodi. Hon bestämmer sig för att söka till grundskolenivå på folkhögskolan. Matilda är väl medveten om att det är långt till målet, att det kommer att kosta mycket tid och mycket energi, men ”jag måste försöka, kan inte ge upp utan att ge det en chans”, säger hon.

Kollegiet på skolan bestämmer sig för att ge Matilda en chans att ”prova på” under vårterminens sista månad, och hon får ingå i en klass som redan läst en och en halv termin. Matilda trivs och bestämmer sig för att söka till höstens antagning.

Matilda blir antagen och påbörjar sina studier. Vi har haft kontakt med Försäkringskassan eftersom Matilda har aktivitetsersättning, och hon har fått besked om att det beslut hon har gällat fram t.o.m. november innevarande år. Då blir det ett nytt möte och alla involverade samlas på folkhögskolan. Vi har förstått att det inte är alldeles självklart att Matilda får fortsätta med aktivitetsersättning och då vet vi inte hur situationen skall lösas. Tanken på att Matilda skall behöva ta studielån känns inte tilltalande, eftersom Matilda känner sig ”lurad” av sarskolan som inte ledde någonstans.

Vi är alla oroliga, men beslutet från Försäkringskassan blir i alla fall att Matilda får fortsatt aktivitetsersättning t.o.m. november följande år. Under sista terminen på första året får Matilda beskedet att hon måste ”gå om” för att kunna tillgodoräkna sig de studier som väntar på gymnasienivå. Där är vi idag. Matilda går om första året och har aktivitetsersättning t.o.m. november 2015. Efter detta vet vi inte hur det blir, men Matilda är fast besluten att få åtminstone grundskolekompetens i nuläget.” *(Skrivit och anonymiserat av Matildas arbetskonsulent)*

Fallet med Matilda illustrera de svårigheter som ungdomar som gått i gymnasiesärskola kan möta om de vill studera vidare på utbildningar i det ordinarie utbildningssystemet. Matilda visar dock på att det är möjligt, även om det är en lång och tuff process innan hon skaffat sig behörighet i det traditionella utbildningssystemet.

Studier kan vara en väg från daglig verksamhet, mot arbetslivet. En enklare väg kan vara att försöka gå yrkesförberedande kurser inom särgymnasiets regi. I många kommuner finns det dock ett begränsat utbud av dessa kurser.

Samverkan kring övergång från daglig verksamhet till Arbetsförmedlingen

I FoU-cirkeln deltog både några personal från daglig verksamhet och en tjänsteman från Arbetsförmedlingen i Trelleborg. Deras avsikt med att delta i cirkeln var bl.a. att fortsätta arbeta med att förbättra samverkan mellan olika myndigheter i Trelleborg för att främja övergången mellan daglig verksamhet och till Arbetsförmedlingen, i syfte att öka brukarens inflytande och trygghet.

Nedan följer en text som är sammanställd efter dokument från Trelleborgs stad som deltagarna i FoU-cirkeln presenterade, samt från diskussioner i cirkeln. Texten bygger också på intryck och uppgifter från ett studiebesök som forskaren och projektledaren gjorde på daglig verksamhet i Trelleborg.

I Trelleborgs kommun har personal inom den kommunala dagliga verksamheten under flera år arbetat med att underlätta för brukarna att kunna skrivas ut från daglig verksamhet genom att nå, få och behålla ett arbete på öppna arbetsmarknaden.

Trelleborgs kommuns dagliga verksamhet (DV) inom LSS har sedan 2010 – fram till 2013 haft 23 personer som skrivits ut från daglig verksamhet och blivit inskrivna på Arbetsförmedlingen. Mer än 50 procent av dessa har eller har haft en anpassad anställning. Detta upplever personalen på daglig verksamhet som positivt. De känner dock till att en del av de resterande 50 procenten inte är i sysselsättning av något slag. En del av dessa personer har blivit utskrivna från Arbetsförmedlingen, men de har inte själva sökt sig tillbaka till daglig verksamhet. Några av dessa är inskrivna i olika projekt som bedrivs av Arbetsförmedlingen, eller som Arbetsförmedlingen rekommenderat vidare till. Frågor som personalen på daglig verksamhet ställer sig är vilken arbetsförmåga dessa personer egentligen har, samt hur många år de kan vandra runt mellan olika projekt i Arbetsförmedlingens regi. Det är också några av de personer som övergått till Arbetsförmedlingen som senare har blivit sjukskrivna.

Sedan 2010 (fram till 2013) är det bara en person som skrivits ut från daglig verksamhet som ansökt om daglig verksamhet enligt LSS igen. Utifrån de kontakter som personalen på daglig verksamhet haft med personer som skrivits ut, är personalens uppfattning, att flera av dem varit och är negativa till hur övergången till Arbetsförmedlingen genomförts. Personalen från den kommunala dagliga verksamheten menar att detta är en kritik som båda organisationerna (daglig verksamhet och Arbetsförmedlingen) bör ta till sig och arbeta med. Detta arbete bör syfta till att förändra för att skapa relevanta rutiner kring dessa ärenden.

De anställda på daglig verksamhet i Trelleborgs kommun framhåller att övergången mellan daglig verksamhet och Arbetsförmedlingen kan och bör utvecklas inom en rad områden. Personalen anser att målgruppen har rätt att kräva att myndigheterna tar sitt ansvar för att övergången sker på ett professionellt sätt, med personernas önskemål och stödbehov i fokus.

Personalen på daglig verksamhet har således under flera år arbetat med att initiera och utveckla samarbetet med framförallt Försäkringskassan (FK) och Arbetsförmedlingen (AF). Det har dock varit svårt att få till hållbara samarbetsformer, hittills har man varit beroende av enskilda personer på respektive myndighet och deras goda vilja att samarbeta. I tider av ökad arbetsbelastning på respektive myndighet och stor personalomsättning så har tidigare upparbetade rutiner inte följts.

Trots att dessa myndigheter tillsammans och var för sig sedan 2010 arbetat aktivt i syfte att förbättra möjligheten för övergång mellan daglig verksamhet och arbetsmarknaden så skrevs följande i ett PM 2011:

”Samverkan mellan LSS DV, FK och AF fungerar idag på vissa områden inte tillfredsställande. Alla parter är överens om att vissa områden behöver förbättras. Samtal mellan berörda enheter har påbörjats.”

I dessa samtal framkom att tjänstemän på Försäkringskassan önskade en fallbeskrivning på hur personal på daglig verksamhet uppfattade att ett ärende vid övergång mellan daglig verksamhet och Arbetsförmedlingen kunde ske på ett bättre sätt. En sådan fallbeskrivning skrevs och tillsammans började daglig verksamhet, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan, arbeta med gemensamma kartläggningar i de enskilda ärendena. Samarbetet utvecklades bl.a. genom att det infördes samverkansträffar två gånger per år med LSS- daglig verksamhet, handläggare från Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan, kuratorer

från vuxenhabiliteringen och SYO-konsulenter, samt personal från sÄrgymnasiet. PÅ samverkanstrÄffarna diskuteras olika enskilda Ärenden. Detta bidrog till en ökad kunskap om de olika verksamheternas ansvarsområden och hur man kan samarbeta i enskilda Ärenden.

När diskussioner om att delta i FoU-cirkeln påbörjades uppfattade personal från den dagliga verksamheten som om att de hade ett fungerade samarbete med Försäkringskassan, men att samarbetet med Arbetsförmedlingen behövde utvecklas. Försäkringskassan hade koncentrerat sitt arbete så att det endast var två handläggare som ansvarade för den aktuella målgruppen i Trelleborg. Försäkringskassans handläggare fanns med i hela processen från att daglig verksamhet initierat en övergång till Arbetsförmedlingen till att den tidigare brukaren på daglig verksamhet eventuellt fick en anställning. Under senare år hade Försäkringskassan i Trelleborg haft låg personalomsättning, vilket ledde till att kunskapen om målgruppen ökade. Däremot anser personalen från daglig verksamhet att samarbetet med Arbetsförmedlingen kan och bör utvecklas. Det har varit stor personalomsättning av bl.a. tjänstemän på Arbetsförmedlingen. En fråga som personalen på daglig verksamhet ställde var om det går att begränsa antalet handläggare som arbetar med målgruppens så att kunskapsnivån om målgruppen kan höjas. Andra frågor är om rutinerna vid överlämning kan utvecklas, samt vilken information som behövs av respektive myndighet. Om personen inte bedöms ha arbetsförmåga hur kan då återgång till daglig verksamhet ske på ett smidigt sätt så att inte personen ”droppar ut”? En viktig fråga är således - Hur kan samarbetet mellan daglig verksamhet och Arbetsförmedlingen i Trelleborg utvecklas?

Sedan 2010 har således överlämningsprocessen mellan daglig verksamhet och Arbetsförmedlingen i Trelleborg och rutiner för denna utvecklats. Handläggaren från Försäkringskassan följer personen genom hela processen och har i regel fler inbokade möten innan brukaren skrivs in på Arbetsförmedlingen. Informationen upprepas och brukarens förmågor diskuteras fortlöpande under mötena. Vad som saknas och som behöver utvecklas är lättläst information som brukarna kan ta med sig hem. Andra svårigheter är, till och från, stor personalomsättning. Detta innebär att kunskapen går förlorad och relationer måste arbetas om från grunden. Det finns hos myndigheterna brister i kunskap om funktionsnedsättning och dess konsekvenser. Exempelvis förstår en del handläggare i vissa fall inte att för personer med funktionsnedsättning så kan ibland halv arbetsförmåga vara maximalt av vad som är möjligt.

Det kan ha tagit lång tid att komma dit. Ibland är det stor skillnad på förmåga och att vilja. Det är alltför lätt för Arbetsförmedlingen att skriva ut personer som har svårighet att hålla reda på tider och organisera sitt liv. Efter fem påminnelser om kallelse så blir de utskrivna. Om personen saknar arbetsförmåga och bör skrivas ut från Arbetsförmedlingen önskar personalen från daglig verksamhet att personalen från Arbetsförmedlingen hade bokat ett möte och diskuterat framtida aktivitet/sysselsättning med denna person. Det är inte självklart att personen själv klarar av att ansöka om daglig verksamhet igen. En del som har arbetskapacitet när de är på daglig verksamhet förefaller tappa det när de blir inskrivna på Arbetsförmedlingen, eftersom det tar så lång tid innan de blir erbjudna någon form av aktivitet.

Personalen från daglig verksamhet ser att flera frågor behöver få en lösning för att underlätta övergången från daglig verksamhet till Arbetsförmedlingen och eventuellt tillbaka igen. Är det t ex rimligt att personer med funktionsnedsättning år ut och år in går runt mellan olika projekt i Arbetsförmedlings regi? Borde det funnits en bortre gräns? En fråga som personalen på daglig verksamhet också har uppmärksammat är att personer med utvecklingsstörning eller neuropsykiatrisk funktionsnedsättning kan behöva lång tid på sig att skapa ett vuxenliv och vara redo för arbetslivet. Av detta skäl ställer sig personalen på daglig verksamhet frågan om övre gränsen på 30 år för aktivitetsersättning inte istället borde vara 35 år.

Framtida utvecklingsarbete

”Ny” kunskap och avslutande reflektion

FoU-cirkeln har som mål att bidra med kunskapsproduktion dvs. något som kan liknas vid ”ny” kunskap och utveckling av evidensbaserad praktik (EBP) inom socialtjänsten, med fokus på stödinsatser för personer med funktionsnedsättning och att initiera långsiktig utvecklingsarbete. Detta är höga mål för en i tiden avgränsad FoU-cirkel. Vid den avslutande utvärderingen framkom att cirkeln både bidragit med frustration och ny kunskap. Några av cirkel-deltagarna var imponerade av att diskussionerna gått att sammanfatta i teman och att dessa teman pekade på en gemensam kunskapsutveckling. Frustration fanns det hos de som hade ett färdigt formulerat projekt när det började och de menade att det gått för långsamt fram. Hos de som haft svårighet att formulera och få tid att arbeta med sitt projekt fanns också en viss frustration. Det finns för- och nackdelar med demokratiska projekt jämfört med de som är mer styrda från början. Flera menade att de hade haft stort utbyte av att få ta del av hur andra kommuner löst frågor för att öka brukarnas delaktighet i vardagen. Det flera tog med sig var möjligheten med att försöka öka och bygga upp lokala samverkansmodeller mellan Daglig verksamhet och t.ex. Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan. Det blev också synligt för anställda i Trelleborg och för anställda i andra kommuner att daglig verksamhet i Trelleborg under lång tid arbetat med att öka brukarnas delaktighet och också lyckats med detta arbetssätt i flera sammanhang. Intressant att fundera över är varför det förefaller som att Trelleborg har implementerat detta arbetssätt mer än i andra kommuner. En förklaring tycks vara att de haft en ledning som uppmuntrat detta arbetssätt. Än en gång bekräftas att engagemang från chefer är viktigt om man skall åstadkomma förändringar inom verksamheter, men förmodligen också i samverkansarbetet mellan olika organisationer. Flera kommuner vittnar om att man aldrig får möjlighet att genomföra utvecklingsarbete eftersom det är ständigt byte av chefer och i vissa fall också med omorganisering som följd. Alla är dock överens om att det är möjligt för personal att göra skillnad i vardagen för brukarna, oavsett om man har stöd eller inte av chefen. Det blir dock svårare utan stöd. Projektledaren framhåller att ute i verksamheterna finns många ”hjältar”. Hjältar finns det också inom frivillig sektor, vars arbete kan bidra till personlig utveckling hos sina medlemmar och möjlighet att ge stöd och vägledning.

Frågor till utvecklingsarbete

Under arbetet med att färdigställa denna rapport framträdde en rad frågor som bör kunna vara vägledande för ett fortsatt utvecklingsarbete med övergången mellan daglig verksamhet och arbetslivet. Några av dessa frågor påminner om de frågor som diskuteras i skriften ”Rätt stöd till arbetslivet” (Handikappförbunden, 2014), som vi inledde FoU-cirkeln med. På några dagliga verksamheter har man redan utvecklat lösningar på dessa frågor och andra är inte där än. Flera av dessa frågor skulle kunna vara underlag för lokala utvecklingsarbeten, både i kommunen och utanför kommunen.

Brukarperspektiv

Hur kan brukarnas önskemål, drömmar och inflytande tillvaratas så att de är delaktiga i hela processen, dvs. att planera, utforma och genomföra övergången från daglig verksamhet till arbetslivet?

Förberedelse inför arbetslivet

Hur förbereds brukarna i det individuella fallet, vilket stöd kan man ha av en individuell plan?

Hur görs en individuell planering och hur byggs strukturer upp som stödjer detta? (Det kan handla om att utveckla färdigheter och kompetens hos personalen för att stödja detta arbetssätt)

Lättförståeligt informationsmaterial

Vilket informationsmaterial finns att tillgå för att informera om vad en övergång från daglig verksamhet till arbetslivet kan innebära?

Vilket material behöver utvecklas?

Tänka utanför ramarna

Vilket stöd behöver personen för att ta steget mot arbetslivet? Ibland kan det vara nödvändigt att tänka nytt och kreativt. Hur kommer brukarna i centrum och inte organisationsstrukturerna?

Nätverk i arbetslivet

Vilka nätverk finns och hur kan de utvecklas vidare så att hela arbetslivet finns med dvs. privat och offentlig sektor, samt idéburna organisationer?

Handledning och stöd

Hur går det att utveckla en individanpassad handledning exempelvis vid individuell placering?

Många behöver stöd även sedan de fått en anställning. Hur är detta möjligt? Är arbetsmarknadsåtgärden ”personligt biträde” en möjlighet för flera?

Samverkan

Hur och med vem behövs det samverkas, både i enskilda ärenden och för att utveckla hållbara strukturer? Exempelvis inom den kommunala organisationen som daglig verksamhet, boenden, boendestödjare, arbetsmarknadsenhet, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, samt med habiliterings- och hjälpmedelsverksamheter. Var kommer den idéburna sektorn och den lokala arbetsmarknaden in?

Personal

Hur får ”vi” engagerad och kompetent personal, som vill arbeta med dessa frågor under längre tid?

Regler och system

Regler och system kan försvåra övergången från daglig verksamhet till lönearbete. Till vem och hur kan denna kunskap föras vidare på lokal och nationell nivå, för att uppmärksamma dessa svårigheter?

Dokumentera och utvärdera

Hur skapas en överskådlig och trovärdig dokumentation för övergången mellan daglig verksamhet och arbetslivet, samt uppföljning av hur det går? Hur kan dessa insatser utvärderas?

Referenser

Attention KfV-regionen & Projektet Tillväxten (2016) Tillväxten växer fram från projekt till socialt företag. Attention KfV-regionen & Projektet Tillväxten-

Börjeson, B. (2010) Förstår socialt arbete. 2.uppl, Stockholm: Liber.

Egard, H. (2015) Evidensbaserad praktik, samverkan och tillgänglighet. Följeforskningsrapport avseende Skånes utvecklingsarbete inom verksamhetsområdet stöd till personer med funktionsnedsättning. Kommunförbundet Skåne.

Gullacksen, A-C. & Hejdedal, RM. (2014) Delaktighetsmodellen - en väg mot empowerment. En uppföljningsstudie av erfarenheter från Skåne. Skriftserie 2014:1. Kommunförbundet Skåne: FoU Skåne.

Handikappförbunden (2014) Rätt stöd till arbete. Sundbyberg: Handikappförbunden.

Lalander, P. (2012) Mellan makt och motstånd. I: Herz M. (red.) 2012 Kritiskt socialt arbete. Malmö: Liber.

Prop. 1999/2000:79 Från patient till medborgare. En nationell handlingsplan för handikappolitiken.

Ratzka, A. (2013) ”Independent Living rörelsen banade vägen”, I Brusén P. & Flyckt, K. (red.) Perspektiv på personlig assistans. Stockholm: Gothia.

SF (113: 387). Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS)

Socialstyrelsen (2008) Daglig verksamhet enligt LSS – en kartläggning. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2010) På tröskeln. Daglig verksamhet med inriktning på arbete. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2014) Delaktighet och inflytande i arbetet med genomförande planer. Kunskapsstöd till verksamheter för personer med funktionsnedsättning. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2016) Statistik. Stockholm: Socialstyrelsen.

SOU 1998:48 Kontrollerad och ifrågasatt, 150 intervjuer med personer med funktionshinder. Stockholm: Socialstyrelsen

SOU 2008:18. Evidensbaserad praktik inom socialtjänsten - till nytta för brukaren. Betänkande av utredningen för en kunskapsbaserad socialtjänst. Stockholm: Fritzes.

Svensson, K., Johnsson, E.. & Laanemets, L. (2002) Handlingsutrymme. Utmaningar i socialt arbete. Stockholm: Natur och kultur.

Plats för anteckningar

Daglig verksamhet och steget efter

Rapport från FoU-cirkel

Skriftserie 2016:5

Ingrid Runesson

Inom ramen för den nationella satsningen på evidensbaserad praktik (EBP) inom funktionshinderområdet har flera delprojekt genomförts i Skåne sedan 2014. EBP-projektet riktar sig till verksamheter som bedrivs med stöd av Lagen om stöd och service (LSS) och Socialtjänstlagen (SoL) i kommunal, regional eller privat regi och brukarorganisationer. Det övergripande syftet för samtliga delprojekt har varit att öka brukarinflytande och självbestämmande för personer som lever med en funktionsnedsättning och mottar särskilt stöd, service och omsorg från samhället. En ambition har varit att också möjliggöra brukarmedverkan i olika delar av projekten.

Denna rapport beskriver arbetet i FoU-cirkeln ”Daglig verksamhet och steget efter” som genomförts i Skåne 2014 – 2015. I det konkreta arbetet i cirkeln kom det övergripande syftet att bli att skapa och utveckla kunskap kring valmöjligheter för personer med funktionsnedsättning. Fokus var övergången från daglig verksamhet till öppna arbetsmarknaden och att utveckla verksamheten så att målgruppen kan nå, få och behålla ett arbete på öppna arbetsmarknaden.

Deltagare har varit personal från LSS-verksamheter, brukare och representanter från idéburen verksamhet.

FoU-cirkeln har inneburit ett gemensamt lärande och kunskapsproduktion om valmöjligheter för personer med funktionsnedsättning vid övergången från daglig verksamhet till öppna arbetsmarknaden. Denna rapport bidrar förhoppningsvis i sin tur till att denna kunskapsproduktion sprids vidare. Rapporten avslutas med en reflektion och frågor som kan behöva belysas vidare i den fortsatta utvecklingen av övergången från daglig verksamhet till öppna arbetsmarknaden.

